באיראן מניחים את היסודות לפרישה מהאמנה נגד הפצת נשק גרעיני

written by אלי קלוטשטיין | 28.11.2026
פורסם במקור ראשון, בתאריך 28 בנובמבר, 2026.

הממשל האיראני הודיע לפני כשבועיים לסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א) כי הוא אוסר עליה להכניס פקחים לאתרי הגרעין, בטענה כי במצב המלחמה הנוכחי מול ארה"ב וישראל אי אפשר לעשות זאת. אין זו הפעם הראשונה שאיראן מונעת מפקחי הגרעין להיכנס לאתרים במדינה מאז פרוץ המערכה. בכלל, היא מפילה הרבה מאוד מהאשמה למלחמה על סבא"א, בטענה שהיא מצדדת באמריקנים ובישראל, ולא גינתה את המתקפות שלהן על אתרי הגרעין.

הסכסוך הגלוי של שלטון האייתוללות עם סבא"א, לצד התוצאות ההרסניות של המלחמה, הובילו לאחרונה להרחבה והקצנה של דיון פנימי ברפובליקה האסלאמית בעניין הסכמים בינלאומיים בתחום הגרעין, ובפרט בשאלה אם עליה להמשיך את חברותה באמנה נגד הפצת נשק גרעיני (NPT).

במשך שנים הקריאות לפרוש מהאמנה נשמרו לגורמים קיצוניים יחסית, אך כעת הדיון הער על כך מתנהל בגלוי, בדרגים בכירים למדי. נדמה שהוא מכין את דעת הקהל העולמית והאיראנית, וגם את התשתית המשפטית, לצעד כזה. לדיון מוצמדות הכרזות שטהרן צריכה גם לפרוץ לגרעין ולפתח נשק להשמדה המונית כמענה למתקפות עליה. אומנם איראן מדגישה כי לפי שעה היא עודנה חברה באמנה ומוסיפה לעמוד בהתחייבויות שלה בעניינה, אך בפועל היא מתנכרת לסבא"א ולא מאפשרת לה לקיים פיקוח באתרי הגרעין במדינה.

"הצעדים של ארה"ב וישראל מאפשרים לנו לפרוש מהאמנה", אמר לאחרונה מוחסן רזאי, מזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי באיראן, אחד המקורבים למנהיג העליון מוג'תבא ח'מינאי והאיש שעמד במוקד המשא ומתן עם סגן נשיא ארה"ב ג'יי־די ואנס עם האיראנים בחודש האחרון. "זה יהיה תלוי בהתנהלותה של וושינגטון", הוא הוסיף, "טרם נפלה החלטה בעניין".

רזאי פיקד על משמרות המהפכה במשך 16 שנה, והוא מכיר מקרוב את יכולותיה של איראן. הוא טען שהמלחמה עודדה מדינות נוספות בעולם לפרוץ לגרעין, ושהמסר שהיא קידמה הוא שהאמנה נגד הפצת נשק גרעיני לא תגן עוד על איש ולכן כל המדינות צריכות להבין שאין דבר שימנע מהן להשיג פצצה גרעינית. כאשר איש ההנהגה הבכירה ביותר בטהרן אומר דבר כזה, הלך הרוח של הצמרת שם ברור.

קריאה חשובה לא פחות נשמעה מצד אספת המומחים בטהרן, הממונה על בחירת המנהיג העליון או הדחתו. האספה הכריזה כי יש לבחון מחדש את האפשרות לפרוש מהאמנה, בין

השאר בשל "היעדר הפעולה של המוסדות הבינלאומיים" כלפי המתקפות האמריקניות והישראליות. חברי האספה הם אנשי דת שיעים, ודבריהם מעניקים לקביעה גושפנקה דתית. בנוסף, אנשי האספה טענו שהפרישה מהאמנה היא "דרישה לאומית ועממית", המבטאת את רצון העם האיראני.

הדרישה לבחון מחדש את דוקטרינת הגרעין של איראן נתקלת דרך קבע בבעיה, ברמה ההצהרתית לפחות: פתווה שפרסם לכאורה המנהיג העליון הקודם, עלי ח'מינאי, אסרה על פיתוח נשק גרעיני, על רכישתו ועל השימוש בו. לאחרונה נשמעים קולות רבים הקוראים לשנות את הפתווה, ובאופן רשמי משרד החוץ האיראני אף העלה זאת כאפשרות מעשית.

דובר משרד החוץ אסמאעיל בקאאי אמר שאחרי מותו של ח'מינאי אפשר לבחון מחדש את מדיניותה של טהרן, בין השאר לצורכי הרתעה. בקאאי הסביר כי במשך שנים הראתה טהרן כי תוכנית הגרעין שלה נועדה למטרות שלום בלבד, אך בתגובה חיסלו את המנהיג העליון שלה, על אף הפתווה שפרסם. בעקבות זאת, לדבריו, עולות שאלות בציבור בדבר הצורך בתמורות במדיניות הגרעין.

מוחמד לאריג'אני, אחיו של עלי לאריג'אני שהיה מבכירי המשטר ומקורבו של ח'מיאני עד לחיסולם, קרא לאחרונה בגלוי להשעות את יישום התחייבויותיה של איראן על פי האמנה, ולהעלות את רמת העשרת האורניום ל־80 אחוזים. הוא גם טען כי ייצור פצצות גרעיניות אפשרי, אך שיש לחכות שהמנהיג העליון יורה על כך.

מכינים את דעת הקהל

המחשבה על פרישתה של איראן מהאמנה נגד הפצת נשק גרעיני אינה חדשה, אך ההצהרות הגלויות על האפשרות ממחישות שההסכמה על כך הולכת ומתרחבת. בין השאר דיברו על כך בתקשורת דובר הוועדה לביטחון לאומי ומדיניות החוץ במג'לס, בית הנבחרים האיראני, וכן חברים וראשי ועדות בבית הנבחרים, בכירי ממשל לשעבר ועוד.

נראה שאיראן גם נוקטת צעדים מעשיים לקידום מהלך כזה. במג'לס הוצגו תשע הצעות חוק הקוראות לפרישה מהאמנה במקרה של מתקפה נוספת נגד מתקני הגרעין, ויושב ראש ועדת הביטחון הלאומי אבראהים עזיזי ציין כי הצעות כאלה "יאושרו בזמן הקצר ביותר" ברגע שתינתן הפקודה לעשות זאת מהדרגים העליונים. כמובן, ההחלטה אם משטר האייתוללות יפרוש מהאמנה או לא אינה נתונה בידי חברי המג'לס: ראשי משמרות המהפכה והמנהיג העליון יכריעו, ותפקידו של בית המחוקקים הוא רק לקדם את המהלך הטכני־משפטי.

החשיבות של דברי הבכירים במשטר נובעת מכך שהם מרגילים את האוזניים המקומיות וגם הבינלאומיות לרעיון כזה. ניסוחיהם מבססים את הטענות האיראניות נגד סבא"א ובעד הרתעה גרעינית, וגם מדרבנים את הציבור במדינה לחשוב בכיוון זהה.

כמה מסוכנויות הידיעות המקורבות למשטר, כולל תסנים ופארס, פרסמו מאמרי פרשנות ודעה בעד הפרישה מהאמנה, ונימקו זאת בכך שהיא כשלה מלהגן על מתקני הגרעין מפני ארה"ב וישראל. האמנה, נטען, נועדה להגן על זכותן של המדינות החתומות לפתח גרעין למטרות שלום, ואיראן אינה נהנית מהזכות הזו. אם כך, הדגישו הכותבים, מה התועלת בה?

אחד השינויים המעניינים בשיח שמקדם המשטר הוא הצגתם של גורמים שאינם משתייכים לזרמים השמרניים ובכל זאת קוראים גם הם לפרוש מהאמנה. המטרה היא להוכיח שיש הסכמה חוצת מחנות בנושא.

השמרנים תמיד התנגדו לשיח עם האמריקנים בעניין הגרעין, ואף גינו את ההסכם שנחתם עם ממשל אובמה ב־2015. קריאותיהם בעד נטישת האמנה אינן חדשות, ולכן לא מתקבלות בהפתעה. הרפורמיסטים, מנגד, תמכו בניסיון להגיע לפשרות עם העולם, אך כעת המשטר מנסה להציג חזית אחידה, כאילו גם למבקרי תוכנית הגרעין קשה כבר למצוא טיעונים נגדה.

"תומכי האיפוק נתקלים בבעיה להסביר מה הרוויחה איראן מההישארות מתחת לסף הגרעיני", הסביר מומחה לענייני איראן לניו־יורק טיימס.

יש גם מתנגדים למהלך של פרישה מהאמנה. המחנה שמוביל את הקו זה, גם אם לא באופן גלוי ומתריס, מזוהה עם הנשיא מסעוד פזשכיאן, אך קולו אינו חזק כבעבר. התמיכה של רבים בממסד הדתי, לצד פתווה חדשה של המנהיג העליון, עשויות להכריע את הכף.

דרך הבריון

כדי לפרוש מהאמנה נגד הפצת נשק גרעיני נדרשות החברות להודיע על כך שלושה חודשים מראש. משמעות הצעד היא סיום הנוכחות של סבא"א במדינה וקץ לפיקוח. הבעיה היא שהמחיר המדיני של צעד כזה עשוי להיות יקר, ובין השאר אולי יצדיק בדיעבד את התקיפות האמריקניות והישראליות. מלבד המתח שייצור מול המערב, המהלך ישמש כעדות לכך שכל הצעדים של איראן עד כה היו למעשה הונאה ותרמית, והכינו את הקרקע לתוכנית גרעין צבאית.

איראן מודעת לדילמה, אך החלטותיה מתקבלות בהתאם לתועלת האפשרית. החברות באמנה לא תמנע ממנה השגת נשק גרעיני. גם הפרישה הרשמית ממנה אינה סימן מוצהר לכך שהיא פורצת אל הפצצה. הדיון הפנימי ממוקד בשאלה אם התועלת במהלך גדולה מהנזק שלו: האם הוא יאפשר מוצא שאינו צבאי לסכסוך, או שהוא סוגר את הדלת ומותיר את איראן רק עם דרך כוחנית לסיים את המלחמה?

המילה האחרונה בעניין נתונה למקבלי ההחלטות הבכירים, ובעיקר למנהיג העליון. הוא זה שיורה אם לפרוץ לגרעין או לא, וסביר להניח שהחלטתו לא תפורסם קבל עם ועדה. כל מה שנעשה כעת ברמה הפומבית הוא רק הכנות למיצוי מהיר של האפשרות, בהינתן פקודה של המנהיג. דעת הקהל עוברת הכנות נמרצות, התשתית המשפטית מתבססת וטהרן מנצלת את

האיום בצעד ככלי נוסף מנוף לחץ על האמריקנים כדי שלא יתקפו, או מנוף פוליטי על סבא"א ומדינות אחרות במערב כדי שיפחיתו את העיצומים.

מילת המפתח בשלב הבא תהיה הרתעה. האיראנים מחפשים נואשות מהלך שובר שוויון מול האמריקנים וישראל, וגם דרך לפרוץ את המצור ולמנוע מתקפה נוספת. מכיוון שהמתקפות על מכליות במצרי הורמוז כבר לא בולמות את ארה"ב, בטהרן עשויים לחשוב שדוקטרינה הגנתית חדשה תעשה את העבודה. אם יתלווה לכך היתר דתי של המנהיג העליון והכרזה מתריסה על הרכבת פצצה במרחבים תת־קרקעיים מוגנים, האיום הזה עשוי להוסיף לה ממד חדש של הרתעה.

*הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.